

Екотуристичний потенціал Нижньодністровського національного природного парку

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2024.5.1.-3/12>

Луць А.П., Гайдай С.В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Анотація. У статті проведено аналіз природно-рекреаційних ресурсів для екологічного туризму в межах Нижньодністровського національного природного парку. На основі аналізу природних умов та ресурсів парку, створено фенологічний календар для флори, фауни та гідрометеорологічних явищ. Результати дослідження показали, що найкращим часом для відвідування Нижньодністровського НПП є період з квітня по жовтень. У цей час спостерігається максимальна видова різноманітність рослин і тварин, а також сприятливі погодні умови. Загалом територія Нижньодністровського НПП характеризується досить великою різноманітністю рослинного і тваринного світу, наявністю значної кількості видів з Червоної книги України, добре розвинутою гідрологічною мережею, наявністю оглядових майданчиків. Також в статті описано перелік екологічних рекреаційних послуг, які надає Нижньодністровський НПП. У висновках подано рекомендації щодо подальшого розвитку та популяризації екотуризму на території парку.

Ключові слова: Нижньодністровський національний природний парк, екологічний туризм, рекреаційно-туристична діяльність, рекреаційна діяльність на природоохоронних територіях, екотуристичний потенціал.

Ecotourism potential of Lower Dniester National Nature Park

Luts Andrii, Haidai Serhii

Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine,

Abstract. The article analyzes the natural and recreational resources for ecological tourism within the Lower Dniester National Nature Park (LDNNP). The results of the study showed that the best time to visit the LDNNP is the period from April to October. At this time, there is a maximum species diversity of plants and animals, as well as favorable weather conditions. In general, the territory of the LDNNP is characterized by a rather large diversity of flora and fauna, the presence of a significant number of species from the Red Book of Ukraine, a well-developed hydrological network, and the presence of viewing platforms. The article also describes the list of ecological recreational services provided by the LDNNP. The conclusions provide recommendations for the further development and popularization of ecotourism on the territory of the park.

Keywords: Lower Dniester National Nature Park, ecological tourism, recreational and tourist activities, recreational activities in nature conservation areas, ecotourism potential.

Вступ. Національні природні парки (НПП) є важливими природоохоронними територіями, які мають значний екотуристичний потенціал. Розвиток екотуризму на території НПП має ряд переваг. По-перше, екотуризм передбачає мінімальний вплив на навколишнє середовище. Туристи, які займаються екотуризмом, отримують нові знання спрямовані на підвищення обізнаності про охорону навколишнього середовища та формування екологічно відповідального ставлення до природи. По-друге, екотуризм сприяє економічному зростанню НПП та місцевого населення. По-третє, екотуризм сприяє популяризації НПП та їх природних цінностей. Екологічний туризм — це відповідальна подорож у природні зони та області з метою збереження навколишнього середовища і підтримання добробуту місцевих жителів (визначення Міжнародної організації екотуризму).

Екотуризм є все більш популярним видом туризму. Це пов'язано з тим, що даний вид туризму дозволяє людям поєднати відпочинок з пізнанням природи, отримати нові враження та знання, відпочити в гармонії з природою подалі від великих густонаселених міст.

У світі екотуризм найбільш розвинений у країнах з багатими природними ресурсами, розвинутою туристичною інфраструктурою та економікою, наприклад, в таких країнах, як США, Канада, Австралія, Нова Зеландія, Швеція, Норвегія, Коста-Ріка та ін. У цих країнах розвинена інфраструктура для екотуристичної діяльності, а також широкий вибір екотуристичних маршрутів. В Україні екотуризм перебуває на початковій стадії розвитку. Однак, в останні роки спостерігається тенденція до зростання його популярності. В Україні є значний потенціал для розвитку екотуризму. Україна має унікальні природні ландшафти та велику кількість історичних та культурних пам'яток, які можна поєднати з екотуризмом. Нижньодністровський національний природний парк є одним з найпопулярніших НПП України. Він розташований на південному заході країни, в межах Одеської області. Територія парку охоплює дельту річки Дністер, яка є однією з найбільших і наймальовничіших дельт Європи. Також парк розміщений в межах водно-болотного угіддя міжнародного значення: «Північна частина Дністровського лиману» та «Межиріччя Дністра-Турунчука», які є Рамсарськими угіддями, що робить його одним з найважливіших природних комплексів України, адже він має унікальне значення як місце гніздування, линяння та зимівлі для птахів, що мігрують між Євразією та Африкою.

Екотуристичний потенціал складається із сукупності природних, історико-культурних та інших ресурсів, що можуть використовуватись для розвитку екотуризму на конкретній території. Екотуристичний потенціал включає ліси, гори, моря, озера, річки, водоспади, болота, біоресурси, печери, історико-культурні пам'ятки тощо.

Отже, *метою дослідження* є аналіз та визначення екотуристичного потенціалу Нижньодністровського національного природного парку.

Об'єкт: територія Нижньодністровського НПП. **Предмет дослідження:** природні ресурси та інфраструктура НПП як основа розвитку екологічного туризму.

Матеріали і методи досліджень. В основу дослідження покладено загально-наукові методи: описовий, порівняння, систематизації, дедукції. Методи аналізу і синтезу інформації застосовувалися при опрацюванні даних з відкритих джерел (зокрема офіційного сайту ПЗФ України), а також при роботі з науковими публікаціями.

Результати та їх аналіз. Нижньодністровський НПП засновано 13 листопада 2008 року у відповідності до Указу Президента України № 1033. Розташований парк в межах Одеської області на території Одеського та Білгород-Дністровського районів. Найближчим населеним пунктом до Нижньодністровського НПП є с. Маяки Одеського району, в якому розташований адміністративний будинок № 2 парку. Маяки розташовані на лівому березі Дністра, за 40 кілометрів від Одеси. До складу території Нижньодністровського НПП також входять: заповідне урочище «Дністровські плавні» та ландшафтний заказник місцевого значення «Лиманський». Площа НПП становить 231,11 км² та складається із чотирьох зон: зони регульованої рекреації (40% території), зони стаціонарної рекреації (1%), заповідної та господарської зон.

Відповідно до фізико-географічного районування, Нижньодністровський НПП належить до Причорноморського середньостепового краю Середньостепової підзони. Рельєф цього природоохоронного об'єкту переважно рівнинний з висотою до 5 м. Високі схили, з яких виступають понтичні вапняки, має лише заказник «Лиманський», що входить до складу парку.

Гідрометеорологічні умови регіону сприятливі для відвідування національного природного парку в будь-яку пору року. Найбільш сприятливим є період з квітня по жовтень. Клімат на даній території характеризується як перехідний між морським та континентальним, та має наступні особливості: невелика кількість опадів, великі коливання температури повітря, коротка зима з частими відлигами, тривале та спекотне літо. Коливання температури

найвиразніше взимку, особливо в січні, який є найхолоднішим місяцем. Зима триває приблизно 80 днів і розпочинається у другій половині грудня. У період суворих зим утворюється льодовий покрив на водоймах товщиною до 25 см, а сніг може лежати до 40-45 днів з початку січня. Також характерні тумани під час холодного сезону. Літо є найдовшою порою року, триває більше 110 днів, починаючись приблизно в середині травня та закінчуючись в кінці вересня. Найтепліші місяці — липень та серпень. Річний обсяг опадів становить в середньому 360-400 мм. Середньорічна вологість повітря становить близько 75%.

Гідрологічна мережа Нижньодністровського НПП складається з річок, озер, водно-болотних угідь, лиману та його затоки. Найбільшою річкою в межах парку є Дністер. Русло Дністра тут характеризується значною звивистістю. Також тут протікають рукави Дністра — Турунчук та Глибокий Турунчук. На території парку знаходяться декілька озер, найбільшими з яких є: Саф'яни, Біле, Погоріле, Двинчука. Дністер в межах парку впадає в Дністровський лиман, складовою частиною якого також є Карагольська затока. Лиман прилягає до парку та складає його значну площу. Окрім цього, на території парку розташована велика кількість водно-болотних угідь. В цілому водні водно-болотні об'єкти займають близько половини території Нижньодністровського НПП. Територія парку потрапляє у межі водно-болотних угідь міжнародного значення («Північна частина Дністровського лиману» та «Межиріччя Дністра-Турунчука»), які захищаються Рамсарською конвенцією.

Ландшафти Нижньодністровського НПП є рівнинними та включають різні біотопи: низинні болота, заболочені ліси, безлісі заплави, плавні, ділянки з домінуванням деревних порід водної та коловодної рослинності, лісові ділянки, лучні степи, прибережні луки, піщані дюни, пасовища, вкриті чагарниками, відкриті землі без рослинності, господарські угіддя.

Важливим фактором для розвитку екотуристичної діяльності є біоресурси, тобто рослинний та тваринний світи. Флора в межах Нижньодністровського НПП налічує 900 видів рослин (706 з яких вищі), включаючи види (28), занесені до Червоної книги України (ЧКУ). Частина вразливих видів також занесені до Європейського червоного списку. Рослинність дельти Дністра має ряд якостей господарського значення і складається із кормових, лікарських, медоносних, харчових, ефіроолійних, жирололійних, декоративних та інших рослин. Нижньодністровський НПП відомий своєю великою кількістю формацій глечиків жовтих (найбільша формація в Європі) та латаття білого. Із представників Червоної книги тут ростуть: водяний горіх, плавун щитолістий, декілька видів ковили, марсилея чотирилиста, рябчик гірський, півонія тонколиста, осока житня, альдрованда пухирчаста, брандушка різнобарвна, горицвіт волзький, горицвіт весняний, карагана скіфська, франкенія припорошена, цибуля круглонога, катран татарський та ін. Також в межах парку ростуть декоративні види, такі як, мускарі та півники болотні. Серед дерев ростуть осика, лох, берест, дуб черешчатий, тополі біла та чорна, сосна, ялина блакитна, верба біла, ясен та ін. Також присутні зарості хмелю, дикого винограду.

Фауна Нижньодністровського НПП складається з більш ніж 1000 видів, з яких близько 300 видів птахів (72% всієї орнітофауни України), 47 види ссавців, 6 видів рептилій та 9 видів земноводних, більше 500 видів комах, 67 видів риб та 90 видів моллюсків. Більше 100 видів занесені до Червоної книги України. Нижньодністровський НПП має унікальне значення, адже його територія є місцем гніздування, линяння та зимівлі для птахів, що мігрують між Євразією та Африкою. На лимані під час міграцій знаходяться до 14 тис. птахів. У пониззі річки Дністер розташовані найбільші гніздові колонії лелекоподібних і веслоногих птахів в регіоні Азово-Чорноморського басейну. Кількість гніздових представників деяких видів у дельті Дністра становить понад 1% відповідних географічних популяцій. Наприклад: коровайка — 3160 пар (7,0% від географічної популяції), квак — 5400 пар (3,6%), баклан великий — 8000 пар (8,0%), чепура велика - 860 пар (7,2%). На території парку проживає одна з останніх природних популяцій рідкісного коловодного виду ссавців в Україні — норки європейської.

Таблиця 1. Календар фенофаз флори, фауни та гідрометеорологічних явищ Нижньодністровського НПП для цілей екотуризму [складено автором за відкритими джерелами]

Об'єкти	Фенофаза	Період настання
Флора		
Мускарі	Цвітіння	Березень
Брандушка різнобарвна (ЧКУ), Горицвіт волзький (ЧКУ), Горицвіт весняний (ЧКУ),	Цвітіння	Березень-квітень
Плодові дерева	Розпускання бруньок	Березень-травень
Ковила українська (ЧКУ), Рябчик гірський (ЧКУ), Півонія тонколиста (ЧКУ), Карагана скіфська (ЧКУ),	Цвітіння	Квітень-травень
Водяний горіх плаваючий (ЧКУ), Катран татарський (ЧКУ), Півники болотні	Цвітіння	Травень
Альдрованда пухирчаста (ЧКУ), Цибуля круглонога (ЧКУ), Глечики жовті	Цвітіння	Червень-липень
Плавун щитолистий (ЧКУ) Латаття біле	Цвітіння	Червень-серпень
Ковила волосиста (ЧКУ)	Цвітіння	Липень-серпень
Листопадні дерева	Осіньне фарбування листя	Вересень-жовтень
Фауна		
Пелікан кучерявий (ЧКУ), Жаба прудка (ЧКУ)	Поява	Березень
Косар (ЧКУ), Шуліка чорний (ЧКУ)	Поява	Березень-квітень
Баклан малий (ЧКУ)	Гніздування	Березень-квітень
Чернь білоока (ЧКУ), Кульон середній (ЧКУ)	Приліт	Березень-квітень
Кажан пізній (ЧКУ), Нетопир звичайний (ЧКУ)	Поява	Березень-травень
Полоз сарматський (ЧКУ), Полоз жовточеревий (ЧКУ)	Активність	Березень-листопад
Коровайка (ЧКУ)	Поява	Квітень
Чапля жовта (ЧКУ), Вечірниця руда (ЧКУ)	Поява	Квітень-травень
Кулик-довгоніг (ЧКУ)	Приліт	Квітень-травень
Полоз лісовий (ЧКУ)	Активність	Квітень-вересень
Лежень (ЧКУ)	Гніздування	Травень
Ящірка зелена (ЧКУ)	Активність	Травень-жовтень
Шуліка чорний (ЧКУ)	Відліт	Серпень-вересень
Кульон середній (ЧКУ)	Відліт	Серпень-листопад
Лежень (ЧКУ), Кажан пізній (ЧКУ)	Відліт	Вересень-жовтень
Чернь білоока (ЧКУ)	Відліт	Жовтень
Жаба прудка (ЧКУ)	Вихід на зимівлю	Жовтень
Пелікан кучерявий (ЧКУ)	Відліт	Жовтень-листопад
Водні об'єкти		
Р. Дністер, оз. Саф'яни, Дністровський лиман	Замерзання	Грудень
Р. Дністер	Скресання, повінь	Лютий-березень

Також на Нижньому Дністрі знаходиться популяція крота, який, розселяючись далеко на південь, вийшов за межі свого звичайного ареалу, завдяки заплавному комплексам. На

території парку та суміжних територіях також існує стійка локальна популяція шакала. Також зросла популяція лисиці. Живуть в межах парку також кабани, борсуки, козуля європейська, різні дрібні ссавці. В межах парку живе найбільша популяція в Європі черепахи болотної. В Лиманському заказнику зібрано унікальну колекцію тварин, серед яких є муфлони.

З червонокнижних видів птахів в Нижньодністровському НПП мешкають: пелікан кучерявий, пелікан рожевий, баклан малий, орлан-білохвіст, сова болотяна, коровайка, косар, чапля жовта, чернь білоока, чернь червонодзьоба. Серед червонокнижних ссавців: кіт лісовий, видра річкова, норка європейська, горностаї, ховрах крапчастий, тхір степовий, кажан пізній, вухань австрійський, нічниця водяна. Рептилії та земноводні червонокнижні види представлені ящіркою зеленою, жабою прудкою, трьома видами полозу та ін.

Для головних репрезентативних об'єктів Нижньодністровського НПП були обрані найбільш цікаві щодо розвитку екотуризму фенофази: розпускання бруньок, цвітіння, осіннє фарбування листя для об'єктів рослинного світу; поява, приліт, гніздування, період масової активності, відліт для об'єктів тваринного світу; замерзання, скресання, повінь для водних об'єктів. З урахуванням відмінностей в різні пори року було розроблено «Календар фенофаз флори, фауни та гідрометеорологічних явищ для цілей екотуризму Нижньодністровського НПП» (табл.1).

Літній період (з травня по кінець вересня) можна вважати найцікавішим та найкомфортнішим, адже в цей час відбувається масове цвітіння більшості рослин, включаючи червонокнижних, а також в цей час наявна велика кількість птахів. Період з кінця вересня по кінець жовтня також є досить цікавим.

В цей час відбувається осіннє фарбування листя, що змінює атрактивність місцевості, а також відбувається осіння міграція перелітних птахів. Взимку, кількість тварин істотно менша, а рослинність стає менш привабливою, проте, в цей період можна насолоджуватись сніжними ландшафтами, замерзлими водоймами та деякими гідрометеорологічними фенофазами. На території Нижньодністровського НПП є декілька оглядових майданчиків, з яких можна спостерігати за різними ландшафтами, біотопами та біорізноманіттям даної місцевості. Один з таких майданчиків — схили Лиманського заказника, з яких відкриваються види на Дністровський лиман.

На північному березі дністровського лиману можна спостерігати за типовими ландшафтами парку та великою кількістю птахів, адже там мешкають баклани, чаплі, пелікани, мартини та інші види. Недалеко розташовано місце гніздування великих бакланів в урочищі Вільха поруч із Дністром. У верхів'ях Карагольської затоки на мілководді протягом року відпочиває чимало птахів, а також тут відкривається краєвид на лісову частину парку. Озеро Біле відоме своєю великою формацією латаття біолога та пеліканами рожевими, що відпочивають на озері. Нижньодністровський НПП пропонує ряд рекреаційно-туристичних послуг, серед яких піші походи, сплави, веломандри, б'ордвочінг, який є візитівкою даного НПП, плавання, кемпінг та любительська риболовля, що втім не є складовою екотуризму.

Також, в Нижньодністровському НПП активно організують освітні екотури для школярів, а на день пасічника в межах парку проводиться захід «Дикий мед» із дегустацією меду власного виробництва. В межах парку є дві екостежки та два водних маршрути. Проте, внаслідок війни, водні маршрути на даний момент не функціонують. Екостежки:

- «Дністровія» — місця: причал «Сафарі», вартовий заплава, мис на р. Турунчук, острів любові, очеретяний лабіринт, заплавні луки та ін. На маршруті наявні фігурки, які пов'язані з минувиною та легендами пониззя Дністра, а на майданчику, з якого видно Великий берег Турунчука, встановлена козацька чайка. Це символ козацької флотилії, яка спускалася сюди Дністром. Протяжність маршруту 6,5 км. Маршрут призначений для різних вікових груп, зокрема для школярів з краєзнавчою та еколого-освітньою метою.

- «Шепіт заплава». На даний момент стежка включає 5 оглядових зупинок та має протяжність 5 км. Під час маршруту можна ознайомитись із рідкісними та типовими

представниками орнітофауни, побачити нори та сліди існування борсуків, кабанів, лисиць. Зустріти рідкісні види рослин, наприклад первоцвіти, а також насолодитись краєвидами Дністра.

Водні маршрути (на даний момент не функціонують):

- «Дністровська Амазонія» — місця: село Маяки, Дністер, озеро Біле, р. Турунчук та ін. Під час маршруту можна ознайомитись з історією місцевості, насолодитись лісовою частиною парку та побачити заплавні ліси, різні зарослі кущів та різнотрав'я. Протяжність від 8 до 20 км.

- «Царство птахів» — місця: с. Маяки, Дністер, протока Суровцева, Дністровський лиман та ін. Під час маршруту можна ознайомитись з історією місцевості, насолодитись дельтою Дністра та побачити червонокнижних представників дельти, такого як плавун щитлистий, а також найбільшу в Європі плантацію глечика жовтого. Протяжність близько 20 км.

Оскільки Нижньодністровський національний природний парк має доволі унікальні природні умови, які роблять його привабливим для розвитку екологічного туризму, то перелік екотуристичної діяльності можна було б розширити. Гідрологічна мережа парку дозволяє розширити водний екотуризм. Водні екотури дозволяють туристам побачити різноманітні флору та фауну Дністра та його приток, Дністровського лиману та інших водних об'єктів. Еко туристи можуть відвідати плавні, які є важливим місцем гніздування та зимівлі птахів. Послугами з водного екотуризму могли б стати віндсерфінг, прогулянки на яхтах та човнах. Дайвінг у Нижньодністровському НПП може бути захоплюючим досвідом, оскільки парк має різноманітні водні об'єкти, включаючи річки, озера, водно-болотні угіддя, лиман. Однак на заваді дайвінгу стає доволі малі глибини в деяких водоймах, так Дністровський лиман є мілководним з глибиною до 3м (місцями 5 м.), а глибина деяких озер не перевищує 2-4 м. Також на деяких ділянках може бути обмежена видимість через замулення, а велика та густа рослинність в деяких частинах водойм може заважати як безпечному дайвінгу, так і прогулянках на човнах. Водночас такі умови не заважають фрідайвінгу та сноркелінгу. Парапланеризм і подорожі на повітряних кулях могли б дозволити туристам побачити парк з висоти пташиного польоту. Це чудовий спосіб оцінити масштаб парку та його різноманітність природних ландшафтів.

Для подальшого розвитку екотуризму в межах Нижньодністровського НПП необхідно впроваджувати такі заходи:

- розвиток нормативно-правової бази, яка регулюватиме екотуристичну діяльність;
- розвиток мережі екологічних маршрутів, які дозволять туристам безпечно та комфортно подорожувати парком та впровадження нових маршрутів, орієнтованих на різні категорії туристів;
- підвищення професійної підготовки кадрів для роботи в галузі екотуризму;
- розвиток інфраструктури для екотуризму, влаштування кемпінгів, туристичних баз та закладів харчування для туристів в зоні стаціонарної рекреації;
- проведення освітніх та екопросвітницьких програм.

Висновки. Нижньодністровський національний природний парк має значний потенціал для розвитку екологічного туризму. Парк розташований у сприятливих кліматичних умовах, має різноманітні природні ландшафти та біотопи, включаючи водно-болотні угіддя, ліси, степи, плавні та ін. Парк також є домівкою для різноманітних видів флори і фауни, включаючи занесені до Червоної книги України. А велика кількість птахів під час гніздування та міграцій робить даний НПП найкращим місцем для б'юрдочінгу в Україні. Хоча найбільш сприятливим періодом для відвідування є період з квітня по жовтень, коли температура повітря дозволяє довше знаходитися на відкритій місцевості, а кількість флори та фауни більша, різноманітніша та привабливіша, взимку Нижньодністровський НПП також може запропонувати чудові зимові краєвиди. Розвиток екотуризму в межах Нижньодністровського

НПП може принести користь як парку, так і місцевій громаді. Для парку екологічний туризм є джерелом доходу, який можна використовувати для збереження його природних цінностей. Для місцевої громади екологічний туризм може створити робочі місця та сприяти розвитку малого бізнесу.

Список використаних джерел

Офіційний сайт Нижньодністровського НПП. <http://nnpp.com.ua/>.

Природно-заповідний фонд України. <https://wownature.in.ua/>.

Червона книга України. <https://redbook-ua.org/>

Надіслана до редакції: 25.04.2024р.

Прийнята до друку: 15.05.2024р